

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ШЕКАРАЛЫҚ
КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЭТНОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР:
ГЕНЕЗИСІ, ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЕЛДІҢ
ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНЕ ЫҚПАЛЫ**

Қазақстан Республикасының
Ғылым және жоғары білім министрлігі

«Торайғыров университеті»
Коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Калиев И. А.

**Қазақстан Республикасының
шекаралық кеңістігіндегі
этносаяси үдерістер: генезисі,
қазіргі жағдайы және елдің ұлттық
қауіпсіздігіне ықпалы**

Монография

Павлодар
Toraighyrov University
2025

УДК 323/324(574)
ББК 66.3(5Қаз)
К15

Торайғыров университетінің Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылған
(2025 жылғы 29 желтоқсан, №6 хаттама)

Пікірсарапшылар:

Алтыбасарова М. А. – саяси ғылымдарының кандидаты, профессор, «Торайғыров университеті» КеАҚ;

Нұртазина Р. А. – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ;

Нугманова К. Ж. – «Шығыс-Батыс» халықаралық геосаяси болжау орталығының президенті, Саяси зерттеулер қоғамдық қауымдастығының директоры, Халықаралық Азия ғылымдары академиясының академигі, саясаттану ғылымдарының докторы, профессор.

Автор: Калиев И. А.

К15Қазақстан Республикасының шекаралық кеңістігіндегі этносаяси үдерістер: генезисі, қазіргі жағдайы және елдің ұлттық қауіпсіздігіне ықпалы: монография / Калиев И. А. – Павлодар: «Toraighyrov University» баспасы, 2025. – 169 б.

ISBN 978-601-345-728-4

Монография Қазақстан Республикасының шекаралас өңірлеріндегі этносаяси үдерістерді кешенді зерттеуге арналған. Ол олардың тарихи дамуын, қазіргі жағдайын және елдің ұлттық қауіпсіздігіне ықпалын қамтиды. Жұмыста этносаяси үдерістерді зерттеудің теориялық-әдіснамалық тәсілдері, олардың эволюциясы және қазіргі саяси контексттегі этникалылықтың рөлі талданған.

Зерттеуде этносаяси үдерістерді талдау барысында қолданылатын негізгі теориялар мен әдістер қарастырылып, этносаясаттағы жаһандық және өңірлік үрдістер мен туындайтын мәселелер зерделенген. Орталық Азиядағы саяси үдерістерге этникалылықтың ықпалы зерттелген.

Кеңестік ұлттық саясат мұрасы және оның қазіргі этносаяси үдерістерге ықпалы бағаланған. Бұрынғы және қазіргі этносаралық қатығыстар мен олардың елдің ұлттық қауіпсіздігіне әсері талданған.

Этникалық қатынастардың қазіргі жағдайы және олардың өзгермелі жағдайларға бейімделуі бағаланған. Қазақстанның этносаясат саласындағы мемлекеттік бағдарламасының негізгі бағыттары айқындалып, этносаяси үдерістерді терең түсінуге және олардың Қазақстан Республикасының қауіпсіздігі мен тұрақтылығына ықпалын анықтауға бағытталған ғылыми және практикалық тұжырымдар ұсынылған.

Монография «Саясаттану», «Аймақтану», «Тарих», «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандықтары бойынша оқитын студенттерге, магистранттарға, жоғары оқу орындарының оқытушыларына, сондай-ақ Орталық Азиядағы этносаяси үдерістер туралы көбірек білгісі келетін кең ауқымды оқырмандарға арналған.

УДК 323/324(574)
ББК 66.3(5Қаз)

ISBN 978-601-345-728-4

© Калиев И. А., 2025

© «Торайғыров университеті» КеАҚ, 2025

Материалдардың шынайылығы мен грамматикалық, орфографиялық қателер үшін
авторлар мен құрастырушылар жауапты

Мазмұны

	Алғы сөз	3
1	Этносаяси процестерді зерттеудің теориялық және әдіснамалық тәсілдері	6
1.1	Этносаяси үдерістерді талдаудың теориялық тәсілдерінің эволюциясы	6
1.2	Қазіргі әлемдегі этносаяси процестер: негізгі тенденциялар мен проблемалар	15
1.3	Қазіргі саяси процестегі этникалық рөл (Орталық Азия контексті)	25
2	Көпұлтты қоғам жағдайындағы тарихи өлшемдегі этносаяси процестердің генезисі	33
2.1	КСРО-дағы ұлттық саясаттың ерекшеліктері	33
2.2	Этносаралық қақтығыстар Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне қатер ретінде	55
2.3	Қазақстан Республикасының шекара маңындағы кеңістігіндегі ұлттық қауіпсіздікке ықпал етуші фактор ретінде көпұлтты этнос ортасы	70
3	Қазақстан Республикасының шекаралас аймағындағы этносаяси процестердің қазіргі жағдайы	81
3.1	Өзгермелі геосаяси шындықтағы Қазақстан Республикасындағы қазіргі этникалық ахуал	81
3.2	Этносаяси факторлардың әсерін ескере отырып, Қазақстан Республикасының шекара саясатының басым бағыттары	92
3.3	Мемлекет құрушы этнос Қазақстан Республикасындағы этносаралық тұрақтылық факторы ретінде: теория және практика	102
4	Қазақстан Республикасының шекаралас аймақтарының этносаяси ерекшеліктерінің мемлекеттік қауіпсіздігіне әсері	109
4.1	Қазақстан Республикасының шекара маңындағы кеңістігіндегі әлеуметтік-саяси процестер	109
4.2	Ішкі көші-қон аймақтық этносаясаттың факторы іспетті	118
4.3	Шекаралық өңірлердегі ұлтаралық қақтығыстардың тәуекел факторлары	126
5	Қазіргі Қазақстандағы ұлттық саясаттың ерекшеліктері	134
5.1	Мемлекет Қазақстан Республикасындағы этносаралық қатынастарды реттеуші ретінде: елдегі этностарды дамытудың саяси-құқықтық негіздері	134

5.2	Қазақстан халқы Ассамблеясы ұлтаралық келісім мен бірліктің факторы ретінде	140
5.3	Құқықтық, азаматтық, көпұлтты және көпконфессиялы қоғам құру арқылы Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету	147
	Қорытынды	163

Қалиев И. А.

**Қазақстан Республикасының шекаралық кеңістігіндегі этносаяси
үдерістер: генезисі, қазіргі жағдайы және елдің ұлттық
қауіпсіздігіне ықпалы**

Монография

Компьютерлік беттеу О. В. Саула

Басуға 30.12.2025 ж.

Әріп түрі Times.

Пішім 29,7 x 42 ¼. Офсеттік қағаз.

Шартты баспа табағы 9,7. Таралымы 500 дана

Тапсырыс № 4496

Toraighyrov University

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64